

controversate, — grupează informațiile despre originea Cabirilor și a cultului samothracian, ca și despre identitatea și genealogia zeilor. Secțiunea 11° tratează despre faima și influența cultelor din Samothrake în lumea veche. În sfârșit, în secțiunea finală se citesc mărturiile despre ceea ce editorul numește « Characteristics & Attributes of the Samothracian Cult ».

Lucrarea comportă și un apendice închinat personalității unui scriitor astăzi pierdut, Nicostratos, autor al unor comentarii la operele lui Homer și Herodot dispărute fără urmă dar care, în sec. XVII, se puteau citi și au fost folosite în chip repetat într-o carte a lui Francesco Piacenza, *L'Egeo redivivo*, publicată la Modena în 1688. Judecând după pasajele reproduse de Piacenza, în afară de o serie de indicații geografice despre insulă și locuitorii ei, Nicostratos oferea amănunțe prețioase despre un templu al Cybelei înălțat « nu departe de castelul Melita, între porturile de nord și de vest » ale insulei. Alte date păstrate de umanistul italian lasă să se înțeleagă că misteriosul autor pare să fi trăit între Ștefan din Bizanț și Tzetzes, cu alte cuvinte între sec. VI—XII e.n. Până la un timp suspectate de Rubensohn, admise apoi ca autentice de Hemberg, care plasează activitatea lui Nicostratos *grosso modo* între 800—1150, informațiile lui Piacenza sînt acum socotite neîndoioase de Naphtali Lewis, pe baza argumentului convingător că unele din aceste știri au fost confirmate de descoperirile recente.

Judicios concepută, frumos tradusă și adnotată cu sobrietate (interpretarea istorică și istoric-religioasă a fragmentelor fiind rezervată autorului încă necunoscut al ultimului volum din serie, plănuit ca o istorie cuprinzătoare a cultelor și a sanctualelor din Samothrake), culegerea întocmită de Naphtali Lewis lasă cititorului un sentiment de insatisfacție, prilejuit de constatarea că, pînă la urmă, zăbava oricît de atentă asupra mărturiilor literare privitoare la religia samothraciană dezvăluie prea puțin din natura exactă a acesteia ori din modul de celebrare a riturilor. Fără a exclude cu totul posibilitatea ca descoperiri viitoare — epigrafice ori arheologice — să sporească întrucitva cunoștințele noastre actuale, înclin să cred că taina în care sînt învăluite originea și semnificația celebrelor misterii va dăinui mai departe nepătrunsă. Cum o dovedește tocmai citirea celor mai bine de 200 de excerpte strînse în volumul de care mă ocup, de-a lungul întregii antichități consemnul tăcerii a fost respectat cu sfințenie. Nu degeaba mărturisește Ovidiu, în versurile deseori citate: *Quis ritus Cereris ausil uulgarare profanis, / magnaue Threicia sacra reperta Samo? / exigua est uirtus praestare silentia rebus; / contra grauis est culpa tacenda loqui...* (*Ars amat.*, II 601—604).

D. M. Pippidi

L. ROBERT, *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques.* Vol. XI—XII. Paris, Adrien-Maisonneuve, 1960. 648 p. + 40 pl.

Locul ocupat de Louis Robert în mișcarea epigrafică a zilelor noastre e atît de important, încît o laudă adusă neobositei lui activități sau sublinierea meritelor vreuneia din numeroasele-i lucrări riscă să apară necuviincioase. De altă parte, multiplicitatea preocupărilor, știința-i atotcuprinzătoare ajutată de o metodă impecabilă desfid competența recențentului, care, ținut să dea seamă de o operă de o asemenea însemnătate, anevoie poate face altceva decît să-i redea în linii mari cuprinsul, zăbovind asupra acelor aspecte care se apropie mai mult de propriile sale interese științifice. E ceea ce-mi propun să fac în cele ce urmează cu vol. XI—XII din seria intitulată *Hellenica*, a cărui amploare depășește simțitor amploarea fasciculelor precedente și ale cărui pagini aduc contribuții esențiale unor sectoare foarte variate ale științei anti-

chităţii, de la lexicografie la istoria literară, trecînd prin istoria socială şi politică, istoria religiilor, geografia istorică, toponomastica şi antroponomia, numismatica şi papirologia.

Spre convingere, reproduc în primul rînd tabla de materii: I. *Sur un papyrus de Paris, glossaire latin-grec* (p. 5—15); II. *TAXEION* (p. 16—20); III. *Épigraphes et acclamations byzantines à Corinthe* (p. 21—52); IV. *AITHSAMENON* sur les monnaies (p. 53—62); V. *Circulation des monnaies d'Histiee* (p. 63—69); VI. *Hagia Marina en Phocide* (p. 70—84); VII. *Inscription hellénistique d'Iran* (p. 85—91); VIII. *Décret d'Athènes pour un officier d'Antiochos Épiphane* (p. 92—115); IX. *Décret d'Andros* (p. 116—125); X. *Παράστασις τερῶν* (p. 126—131); XI. *Sur un décret des Korésiens au Musée de Smyrne* (p. 132—176); XII. *Monnaies et divinités d'Aspendos* (p. 177—188); XIII. *Sur une loi d'Athènes relative aux Petites Panathénées* (p. 189—202); XIV. *Décret de Lébédos pour un juge de Samos* (p. 204—213); XV. *Inscriptions d'Asie Mineure au Musée de Leyde* (p. 214—262); XVI. *ΛΙΜΕΝΕΣ* (p. 263—265); XVII. *Épigrammes* (p. 267—349); XVIII. *Inscriptions agonistiques d'Ancyre* (p. 350—367); XIX. *Un relief inscrit au Musée de Stamboul* (p. 369—380); XX. *Épigraphes juives d'Éphèse et de Nicoméde* (p. 381—413); XXI. *Épigraphes d'Eumeneia de Phrygie* (p. 381—413); XXII. *Inscriptions de Didymes et de Milet* (p. 440—489); XXIII. *Sur Didymes à l'époque byzantine* (p. 490—504); XXIV. *Inscriptions hellénistiques de Dalmatie* (p. 505—541); XXV. *Addenda aux tomes I—X* (p. 542—648).

Această simplă înşirare e edificatoare pentru varietatea subiectelor tratate în volum. Şi totuşi, aşa cum o ştiu cititorii lui L.R., rămîne departe de numărul şi de varietatea problemelor discutate « pe parcurs » de un autor care ştie tot, nu uită nimic şi excelează în arta de a face descoperiri de seamă acolo unde alţi epigrafişti — oricît de renumiţi — se mulţumesc cu aproximaţii. Aşa fiind, abia dacă trebuie să spun că o astfel de carte nu se povesteşte şi nu se analizează. Ea se cere citită şi recită, pentru a surprinde de fiecare dată un aspect neobservat, o apropiere sugestivă, explicaţia nebănuită a unei probleme rămase multă vreme fără dezlegare. Din acest punct de vedere, abia dacă se deosebeşte de celelalte lucrări ale autorului, de la masivele *Études anatoliennes* ori *La Carie* la studiile de mai mică întindere, dar nu mai puţin importante, ca dările de seamă închinat Inscipţiilor din Didyma sau primelor tomuri din *Inscriptions Graecae in Bulgaria repertae*.

Dacă mai era nevoie, ultima lucrare citată (Rev. Phil., XXXIII, 1959, p. 165—236) a arătat că inscripţiile greceşti din cetăţile de pe coasta tracă (şi, în general, cele din coloniile greceşti ale Mării Negre) n-au pentru L.R. mai multe taine decît inscripţiile din Asia Mică. Nu e de mirare aşadar, dacă, la fel cu volumele precedente, ultimul volum din *Hellenica* e plin de observaţii asupra unor texte provenind din această parte a lumii vechi, şi în special din oraşele dobrogene. Semnalez cîteva la întîmplare:

p. 17 şi n. 6: reflecţii despre τάχειον într-un decret al thiasişilor din Callatis (Dacia, I 1924, p. 140);

p. 26 şi n. 5: texte antice şi bibliografie modernă asupra carierelor de marmură din Proconnesos, de unde provine sarcofagul descoperit la Bărboşi, cu numele unui asiarch cunoscut la Cyzic (Pârvan, *Castrul de la Poiana*, ARMSI, XXXVI, p. 112 = C. Moisil, BCMI, II, 1910, p. 86. Cf. L. Robert, *Études anatoliennes*, p. 124—127; J. şi L. Robert, REG, LXXIII, 1960, p. 178—180);

p. 42, n. 8: anunţul unui studiu de apropiată publicare despre tehnica pescuitului cu faclă în antichitate, pornind de la un pasaj al Hotărniciei lui Laberius Maximus (*Histria IV*, 16 = SEG I 329), r. 23—25;

p. 135 şi n. 4: comentînd un decret din Koresos în cinstea unui necunoscut care răscumpărase mai mulţi concetăţeni răpiţi de filhari, L.R. precizează din nou accepţia participiului ἀπαχθέντων în inscripţia *Histria IV* 2, r. 6, al cărui înţeles nu apărea limpede lui Pârvan şi care a fost explicat de Ad. Wilhelm, Anz. Akad. Wien, 1922, XV—XVIII, p. 34 (cum erorile

se îndreaptă anevoie, greșeala lui Pârvan se regăsește acum la I. Stoian, SCIV, IV, 1953, p. 683—685);

p. 271, n. 4: în legătură cu o cunoscută epigramă din Olbia, ni se comunică pentru întâia oară un important pasaj din decretul în cinstea lui Agathokles (mai sus, p. 137 și urm.), privind apărarea teritoriului rural al cetății împotriva unor «tilhari» traci: τῆς τε π[όλεως] οὔσης ἐν ταραχῇ καὶ πειρατευ[όντων] Θραικῶν οὐκ [όλι]γων τῆν [τε χ]ώραν καὶ τὴν [πόλ]ι[ν], τ[ῶ]ν δ[ὲ] θ[ε]ρῶν ὄντων ὑπογύων καὶ τῶν πολιτῶν ἐν ἀγωνίαι καθεστῶτων, ἀ[ίρεθ]εῖς τοξάρχης καὶ λαβῶν στρατιώτας μισθοφόρους [δι]ε[φύ]λαξε τῆν τε χώραν καὶ τὰ θέρη ἐποίησε τοὺς πολίτας ἀβλαβεῖς συναγαγεῖν.

p. 274: considerații asupra decretului olbian în cinstea unui locuitor al acestui oraș care alungase pe piratii înstăpiniți pe insula Leuke, astăzi Insula Șerpilor (Tocilescu, AEM, XI, 1887, p. 37, nr. 41 = IPE I² 525);

p. 296: colonii de greci stabiliți în mai multe centre miniere ale lumii vechi, inclusiv Dacia (C. Daicovicu, Dacia, VII/VIII, 1937—1940, p. 301—303; Dacia, N.S., II, 1958, p. 265);

p. 372, n. 5: numele Δαδα într-o inscripție din Tomis (AEM, VI, 1882, p. 23, nr. 50);

p. 426, n. 5: formula ὁ βίος ταῦτα în inscripțiile funerare păgâne și creștine, al cărei echivalent latin: *h(a)ec sunt* a fost de curând studiat de I. I. Russu în Studii Clasice, II, 1960, p. 361—364, pornind de la epitaful *Histria IV*, 52;

p. 599, n. 3: înțelesul termenului εὔθυ[νος] într-un album colegial din Histria (Pârvan, *Histria*, IV, 59 = SEG II 458).

Aceste câteva exemple vor fi arătat, nădăjduiesc, folosul pe care epigrafistii români, între alții, îl pot găsi în citirea studiilor semnalate. Dar, cum am mai avut prilejul s-o scriu, lucrarea întreagă se cuvine citită cu luare aminte și meditată: *uos exemplaria Robertiana nocturna uersate manu, uersate diurna...*

D. M. Pippidi

(INSCRIPTIONS LATINES DE L'ALGÉRIE, tome II, *Inscriptions de la confédération cirtéenne de Cuicul et de la tribu des Suburbures*. Recueillies par St. Gsell; préparées par E. Albertini et J. Zeiller; publiées par H.-G. Pflaum, sous la direction de Louis Leschi. Vol. I. Paris, 1957, in -4°, 374 p., 4 187 nr. (4 225 piese).

Este util și necesar a semnală, chiar cu întârziere de câțiva ani, volumul II/1 al impozantului corpus francez de inscripții latine din teritoriul Algeriei, nu numai spre a releva bogăția și valoarea deosebită a materialului epigrafic cuprins aici, ori unele erori și lipsuri, ci mai ales pentru unele observații și obiecții în legătură cu felul cum sînt publicate inscripțiile în aceasta și în alte mari colecții, cu principiile adoptate în ultima vreme de unii epigrafiști. Este o problemă de metodă și principiu ce interesează direct și colectivele din țara noastră, a căror sarcină de căpetenie este realizarea marii «Culegeri de inscripții din teritoriul R.P.R. ».

Inscripțiile din ILAlg. II/1 sînt în măsură preponderentă epitafe (3700, din care vreo 1400 copiate și publicate acum pentru prima dată de Pflaum): un «corpus» sistematic, ordonat, prezentînd materia după un plan general simplu, clar, practic. La fiecare localitate se dă o introducere istorico-geografică, locul descoperirii și păstrării pieselor, categoria monumentului,